Pomogáts Béla

Támogatáspolitika és szolidaritás

Közel egy esztendeje vettem át az Illyés Közalapítvány kuratóriumi elnökének tisztjét, és a mögöttem lévő hónapokban igen sok tapasztalatot szereztem a magyar támogatáspolitika felől. Természetesen, a Közalapítvány korábbi kuratóriumának tagjaként, illetve az Anyanyelvi Konferencia (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága), valamint a Magyar Írószövetség elnökeként (előbbi hivatalomat 1992 óta töltöm be, az utóbbit pedig 1995 és 2001 között láttam el) ugyancsak szereztem tapasztalatokat. Ezek birtokában magam is úgy látom, hogy a Magyar Köztársaságnak a határokon túl élő magyar nemzeti közösségeket érintő támogatási politikája nem igazán kielégítő, nem felel meg sem a hatékonyság, sem a nemzeti szolidaritás követelményeinek, és valójában újragondolásra, következésképp átalakításra szorul. Ennek az átalakításnak mindazonáltal igen komoly akadályát jelenti a jelenlegi támogatási költségvetés szűkössége (kivált akkor, ha ez a költségvetés tovább szűkül). A jelenleg rendelkezésre álló keretek ugyanis többnyire csupán az alkalmi „tűzoltómunka" követelményeit képesek kielégíteni, és csak részben tudnak megfelelni a távlatosabb stratégia-építés magasabb rendű nemzetpolitikai követelményeinek.

Márpedig valóban intézményépítésre és ennek megalapozásaként átgondolt és hatékony támogatási stratégiára volna szükség. Két igen fontos követelmény miatt is: először is azért, mert a Kárpát-medencében élő magyar kisebbségi közösségek intézményeik és gazdasági erőforrásaik igen nagy részét (az én teljességgel „dilettáns" elképzeléseim szerint a két világháború közötti korszakban birtokolt intézmények és erőforrások legalább nyolcvan százalékát) veszítették el a kommunista korszak több mint négy évtizedében, amely nemcsak az állam és az uralkodó párt javára sajátította ki a kisebbségi magyar közösségek intézményeit és gazdasági erőforrásait, hanem a többségi nemzet javára is.[1] Ezen a gazdasági és intézményi erőeltolódáson valamelyest változtattak az utóbbi esztendők romániai fejleményei, midőn például a székely közbirtokosság vagyonának egy része ismét magyar kézbe került, a Trianon óta eltelt több mint nyolc évtized radikális vagyonvesztését mindazonáltal komolyabb mértékben nem sikerült enyhíteni. A magyarországi támogatási stratégiának ezért a mögöttünk lévő évtizedben mindenekelőtt a felszámolt vagy meggyengített intézményrendszer helyreállítására kellett törekednie, és ez nemcsak ingatlanok, épületek beszerzését és felszerelését jelentette, hanem működőképességük megalapozását is. Mondjuk ki nyíltan: az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai, a délvidé-

ki magyar kulturális, tudományos és egyházi intézmények teljes vagy részleges fenntartásáról a magyarországi támogatási rendszernek kellett gondoskodnia.

Másodszor: a támogatási stratégia egyre fontosabb feladatát (és felelősségét) abban látom, hogy a Magyarországgal szomszédos államok magyar kisebbségi közösségeit, intézményeit és szervezeteit a lehető legjobban készítse fel az európai integráció következményeinek fogadására, és arra, hogy önállóan legyenek képesek megszólítani az Európai Unió támogatási politikáját irányító testületeket. Magyarország, Szlovákia és Szlovénia (és velük együtt a két szomszédos országban élő magyar kisebbségi közösség) néhány hónap múltán az Európai Unió részei lesznek, Románia és Horvátország vélhetőleg három-öt évvel később, Szerbia (és vele a Vajdaság) ugyancsak belátható messzeségben (közelségben), Ukrajna pedig talán csak évtizedekkel később (ami azt jelenti, hogy a kárpátaljai magyarság támogatását célzó stratégiát teljes mértékben újra kell gondolni, és át kell alakítani). Nos, Románia és az erdélyi magyarság esetében már most fel kell készülni az uniós csatlakozásra és elhelyezkedésre, és ki kell alakítani azt az erdélyi magyar intézményrendszert, amely képes az uniós támogatások megszerzésére, és kapcsolatokat tud kiépíteni az uniós intézményekkel. Már csak azért is, hogy az erdélyi magyar kulturális intézmények, például az egyetemek, főiskolák, a tudományos műhelyek, a folyóiratok, a szervezetek és egyesületek képesek legyenek az uniós támogatások közvetlen megszólítására és igénybevételére, és ezeknek az intézményeknek ne Bukaresten kelljen uniós kapcsolatokat építeniük. Ennek a kívánatos helyzetnek a kialakítása az előttünk lévő néhány esztendőben mindenképpen különleges felelősséget ró a magyarországi támogatási rendszerre és természetesen az Illyés Közalapítványra.

Az általam megjelölt két feladat – meggyőződésem szerint – valóban stratégiai jellegű. Az első addig is nagymértékben határozza meg az Illyés Közalapítvány tevékenységét, a másodiknak mostantól kezdve kellene nagy mértékben meghatároznia. Csakhogy: a közalapítvány munkáját (támogatáspolitikáját) jelenleg egy alapvető ellentmondás szabja meg, méghozzá a stratégiai követelmények és a pénzügyi lehetőségek között. Az Illyés Közalapítványnak, mindenekelőtt a budapesti kuratórium rendelkezésére álló „központi keretnek” (ez jelenleg valamivel négyszáz millió forint fölött van, ennek egy nagy részét viszont még az előző kuratórium által lekötött kifizetnivalókra kell költeni) inkább stratégiai, az alkuratóriumokhoz kerülő, valamivel több mint ötszáz milliós keretnek inkább az intézményi működés költségeit kellene szolgálnia. Ezt az elvet azonban eddig még sohasem lehetett érvényesíteni, tekintettel arra, hogy a központi keret nagy részét is a határon túli magyar intézmények működésére kell fordítani, és például nem elegendő az, hogy az Illyés Közalapítvány létrehoz valamilyen intéz-

ményt („magyar házat”, iskolát, szerkesztőségi műhelyt), ennek az intézménynek a fenntartása csakis akkor lehetséges, ha erről a magyarországi közalapítvány gondoskodik.

Ennek a rendkívül előnytelen és az alapítvány stratégiai feladatainak elvégzését erősen korlátozó állapotnak egyszerűen az a magyarázata, hogy a közalapítvány tevékenységét nem alapozza meg eléggé a magyar költségvetés. Az Illyés Közalapítvány most már negyedik esztendeje évente 1021,2 millió (egymilliárd huszonegymillió kétszázezer) forintnyi költségvetési támogatásban részesül. A főösszeg változatlansága már eleve azt jelenti, hogy a támogatás értéke – figyelembe véve az éves, nagyjából ötszázalékos inflációt – máris tizenöt-húsz százalékot veszített értékéből.[2]

Az én személyes meggyőződésem és tapasztalatom szerint ez így túl kevés: kevés ahhoz képest, hogy a nemzetnek a trianoni döntéssel leszakított részei iránt (a Magyar Alkotmányban is) deklarált felelősségtudatának és szolidaritásának miként kellene érvényesülnie, és kevés ahhoz képest, hogy maga a közalapítvány (különösen az európai uniós integráció küszöbén) megfelelő teljesítményt és hatékonyságot érjen el. A közalapítvány rendelkezésére álló összeget, annak érdekében, hogy eleget tudjon tenni mind a szolidaritás, mind a hatékonyság követelményének, radikálisan meg kellene emelni, ehelyett különös módon most csökkentésről érkeznek igencsak elszomorító hírek. Ezek a tervezett csökkentések végképp lehetetlenné tennék azt, hogy a közalapítvány megfelelő módon hitelesen és eredményesen tegyen eleget a vele szemben támasztott politikai és erkölcsi követelményeknek. Az ugyanis szerintem nyilvánvaló dolog, hogy az Illyés Közalapítványnak mindenekelőtt politikai (nemzetpolitikai) és – a közösségi, a nemzeti szolidaritásból fakadó – erkölcsi követelményeknek, és nem fiskális érdekeknek kell megfelelnie.

Az Illyés Közalapítvány munkáján természetesen akkor is van igazítani, átalakítani való, ha a mostanában érkező restrikciós rémhírek nem válnak be, sőt, akkor is, ha az imént mondottak szellemében növekedni fog a közalapítvány költségvetési forrása. A támogatási politikát ugyanis (a Bárdi Nándor által kifejtettek következtében is) lehetőleg mentesíteni kell a pártpolitikai befolyástól (a kisebbségi magyar pártok, illetve pártelitek közvetlen befolyásától is). Meg kellene szervezni az alapítvány által befektetett összegek hatásvizsgálatát, és szigorúan meg kellene követelni az elszámolások korrektségét és fegyelmét. (Éppen a közelmúlt néhány erdélyi tapasztalata: az alapítványi pénzek felhasználása körül tapasztalt – a sajtó által eléggé megszellőztetett – anomáliák figyelmeztetnek arra, hogy a hatásvizsgálat és az elszámolási fegyelem terén nem lehet elvtelen engedményeket tenni.) Emellett – főként a magyarországi közvélemény körében – határozottan képviselni kellene azt az elvet, miszerint a magyar kisebbségi közösségeket érintő támogatások nem valamiféle „karitatív” érzés következmé-

nyei, hanem olyan kötelezettség, amelyet a nemzeti szolidaritás és a köztársasági alkotmány hangsúlyozottan megjelöl. Most már (Magyarországon és a határokon túl) közel másfél évtizedes tapasztalataink vannak a támogatási politika ügyeiben, mindenképpen itt az ideje annak, hogy újra átgondoljuk, megerősítsük és kiteljesítsük ezt a nemzetstratégiai tekintetben oly fontos, nélkülözhetetlen politikát.

Jegyzetek

1 Lásd az erdélyi magyar föld nagy részének román kézbe juttatását – először 1920, majd 1948, végül 1990 után, ez utóbbi korszakban maga a reprivatizáció is részben az erdélyi magyar földműves réteg kifosztásához vezetett.

2 Bárdi Nándor számításai mutatják, hogy a Magyar Köztársaságnak a kisebbségi magyarokat támogató költségvetési főösszege 11 941,3 millió, azaz közel tizenkétmilliárd forint, ez a 6132,4 milliárdos teljes költségvetési kiadásnak 0,17 százaléka, vagyis kevesebb mint két ezreléke: minden ezer forintból kevesebb mint két forint! Az Illyés Közalapítvány támogatása pedig annyi, mintha valaki hatezer egyforintos érméből egyetlen érmét adna ki!